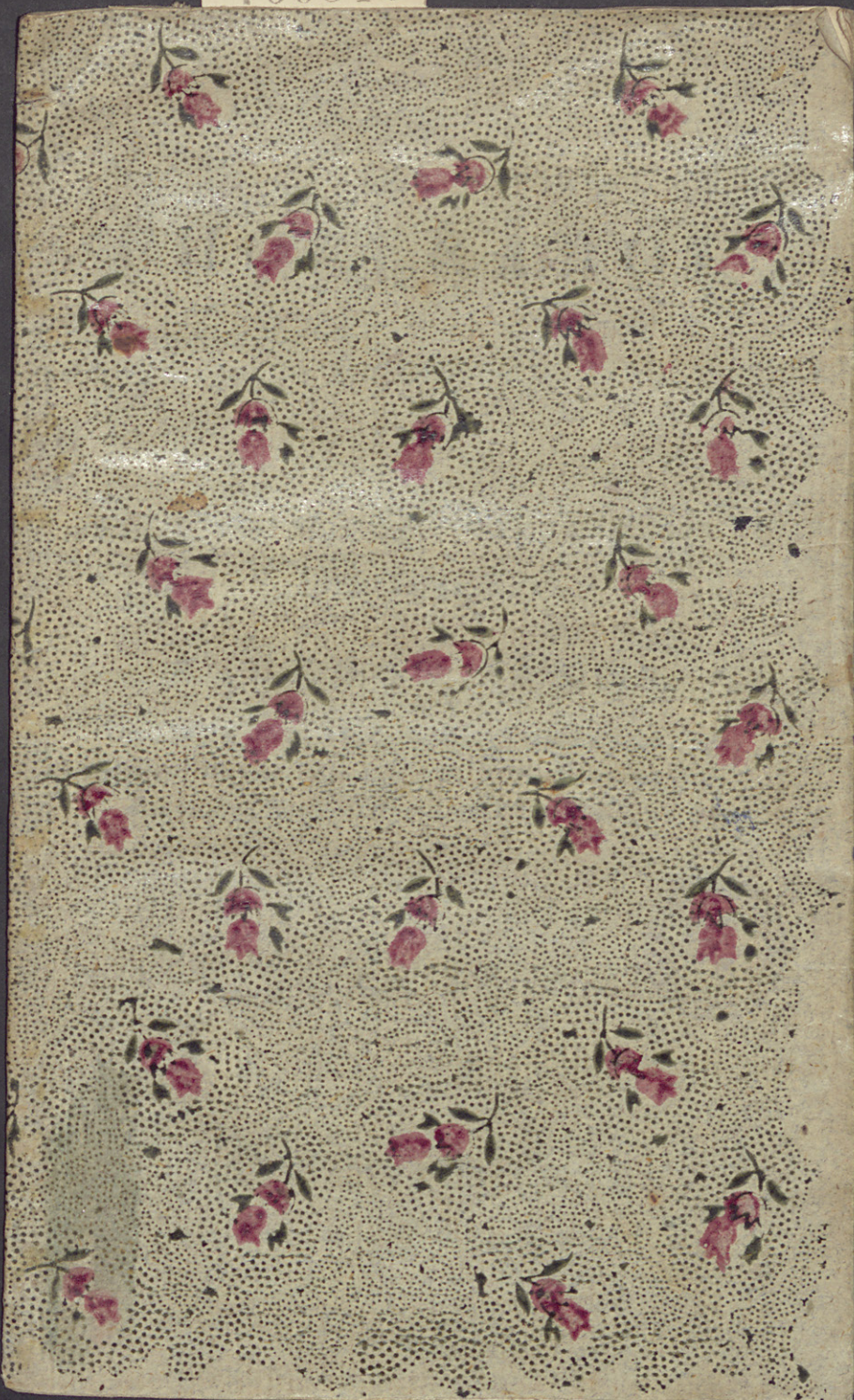

760342

C

O
a

R. 10. 8.

A'

CHOLERÁRÓL.

ÍRTA ÉS KIADTA

ZSOLDOS JÁNOS,

Orv. Dr. a' Jenai Phys. és Min. Társaságoknak, ugy
a' Pesti Orvosi Karnak Tagja, T. N. Veszprém Vár-
megye első Rendes Orvosa, és Tábla Birája, 's a' t.

*Bibliotheca Comis
Magyar. Orv. és
Scholarum Prorum.*

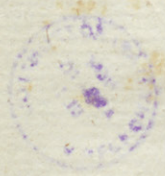

GYÖRBBEN,

Streibig Leopold' betűivel 1831.

1881

CHOLESTEROL

Faint, illegible handwritten text in purple ink

M
v
R
z
d
n
o
n
g
k
g
g
v
i
s
v
v
s
r

E L Ő S Z Ó.

Minthogy Napkeletről edgy veszedelmes nyavalya a' Cholera, minden hátráltató Felsőbb Rendelések mellett is napról napra jobban közelget hozzánk, és veszéllyel fenyegetvén, mindeneket retteget; más részről, mivel ezen nyavalyának természetét, ohatása módját, és orvoslását; külömbféle módon adják elő, többnyire nem tsak a' Cholerát nem látott, és gyógyítani nem próbált, de még a' nékiek igen könnyűnek látszó közönséges nyavalyák' gyógyításokban is, mint Könyvökből kitetszik, gyakorlatlan könnyű tollú Orvosok; ismét mivel, a' melly Magyar Könyvek ezen nyavalyáról írva, és kiadva vagynak, azokat Pesti Magyarságok miatt, se én, se más Doctorok, annyival kevésbé, a' Magyar Közönség nem érti; végre mivel Hivatalom szerént, orvosi gondviselésem alá bizattatott Földieimről, és azoknak nyugtatásokról, ovatásokról, és, Isten ne adja,

ha ugy történné ezen nyavalyabeli orvosoltatásokról is előre gondoskodni tartozom : azért is én minden megkaphatott Könyveket által olvasván , 's vi'sgálván , a' mit tsekély itéletem szerint azokban jónak találtam , azokból , de legkülönösebben a' kik látták a' nyavalyát , és orvosolták , azok között Russus Udvari Tanátsos , most Moszkai Országos Orvos , hajdan pedig Jénai 1-ső Rangu Professor , nékem kedves Tanítottóm , *Lóder* Úr írása értelme , és gyakorlása szerint , megedgyezőleg Nagyságos Lenhossék Mihály Magyar Ország Fő Orvosa előre tett Bölcs Tanátsival , a' Közönség 's különösen Földieim tudositatások , és ovattatások végett , ezeket illy veszedelemben , minden tzifrázás , historia , és disputatio nélkül , tsupán tsak a' dolognak velejére , és Summájára lévén szükség , irtam Pápán Julius 17-kén 1831.

Zsoldos János m. k.

A' Cholera Természete.

1. **A'** most uralkodó veszedelmes nyavalyának a' *Cholera*nak nevét tartsuk meg mi is, mivel minden Nemzet úgy nevezi, és Magyarúl nálunk eddig még esmeretlen lévén, neve sinsz; de se epés, se gyulladós egyenes természete nem lévén, még most tudományos nevet neki nem is adhatnánk.

2. A' Régiek is esmerték: de mostani uralkodása 1817. Esztendőben kezdődött Napkeleten, és úgy utaz errébb errébb.

3. Minthogy Országokról Országokra, Helységekbe, emberekről emberekre terjed, a' mint írják: azért is hogy nem a' közönséges levegő által, hanem az érintéssel való *ragadás* által terjed el — a' bizonyos; de ha a' levegő edgy vagy több betegek szobájokban az illy betegség által megromlik, akkor mint minden Ispótyi elmérgesedett nyavalyák a' Köri levegő által ez is közöltethetik.

4. *Tünetei* közül a' nyavalyának legfőbb az, hogy a' Gyomor feje, és a' köldök között az érzőinek hasbéli fészövetek tályán a' beteg égő fájdalomokat érez. A' többek t. i. a' hányás, hasmenés, Colica, nehéz lélekzet, száraz bőr, vérke-

rengés változása, lankadtság, főfájás, kábulás, aggodalom, szív dobogás, reszketés, tagok elhidedése, vizellet elmaradása, 's többek tsak az ezen Müszerekre, és részekre a' nevezett fő, és állati élett fentartó Szövetből jövő érzőinak változásinak a' következesek.

5. *Formája, és hathatossága*, mint edgy electricus, vagy menykőütési érdekeltetése az érzőinaknak, talán némelly részben hasonlitni lehet, a' borostyán megygy, a' kéklő, és a' veszett kutyá méreg erejekhez is, mivel ugy látszik ezek is az állati érzőinakra hatván ölnek.

6. *A' felbontatott Choleras* holt testekben se epe kiöntésnek, se gyulladásnak, se más valamely nedvek romlásoknak mint okoknak semmi nyomai nem találatnak: sőt többnyire az egész holt test természeti állapotban vagon, mint az szokott lenni, a' kit a' menykő egyszerre megütött, vagy ó veremben megfult, vagy megveszett.

7. *A' fészke* hát ezen nyavalyának az érzőinak hasbéli fő szövetében vagon (Plexus Solaris.)

A' Cholera ragadását siettető okok.

8. Az aczél, és tüzkő nem gyujthatnak, ha tsak jó taplóra nem esik a' szikra: ugy ezen nyavalya is nem ragad, ha az emberi test el nints reá készölve. Illyen készittő okok az érzőinaknak baj-

jai, a' nagy érzékenység, az *Indulatok*, leginkább pedig a' felettebb való *félelem*, mellyben minden nedvek külömben is nem belölről kifelé, hanem kívülről befelé szivattatnak:

A' rosz Levegő, melly mint edgy tenyésztetője, 's vezetője (Conductor) a' ragadván mérregnek.

Mértékletlen élet, melly a' test Műszereinek munkálkodását megzavarja.

Tunya álmos élet, melly magában is gyűjti a' romlásra hajlandó nedveket, és lágyítja az érzőinakat. Végre az

Éhség, szegénység, melly az egész testet, és részeit, nedvei nem frissítettvén, romlásba hozza, és eltaplósítja.

Ovási Javallatok.

9. Minthogy a' Nyavalya ragadós, azért is legszükségesebb, és az egészre nézve egyedül való eszköz az

Elrekesztés, és a' Cholerás ember, vagy valamely ahoz tartozó eszköz illetésének eltávoztatása. Melly végre kiki a' Felsőbb Rendeléseket az illy esetekben magával sem lévén egészen szabad, megtartsa. Ha dolga nints, ne járkáljon Faluról falura, házról házra, kiváltképpen pedig a' sokadalmakat kerülje.

Továbbá elkövetvén minden kerültető eszközöket, és végbe vivén mind Isten, mind a' Felső-

ség, mind Felebarátja, mind pedig maga eránt való kötelességeit *semmit ne féljen*, hanem imádkozzon a' nyavalyától való oltalmaztatásért mind közönségessen, mind pedig magánossan, bizván a' többit az Istennek bölts gondviselésére Sz. Dávid XCI Zsoltára szerént.

A' Levegőre nézve: Mindennap ki kell a' szobát, kivált a' mellyben hálnak szellőztetni. Ha a' szoba pallós, gyakorta fel kell mosatni, *eczetes* vízzel gyakorta napjában vékonyan meg kell fetskendezni. Bor eczetbe (nem fábrikai viz eczetben, melly tsak tsipős, nem pedig erős) mártott tiszta fehér ruhátskákat kell a' szobába edgy két helyre tenni, télen pedig közel a' kályhához, hogy ott elgőzölögyön, így meleg de nem tüzes vasra kell jó bor, vagy Kámforos etzetet fetskendezni, hogy az gőzölögyön, de ne füstöljön. Így edgy ittze vízben lehet fél lat *Chlor meszet* tenni, azt rajta álni hagyni, és annak a' tisztájával a' padlatot fetskendezni, vagy illyes erány mértékben házi 's más eszközöket is véle megmosni. A' bézárt szobába pedig vesz az ember estve reggel (mivel a' soka ennek se jó) edgy tsészébe, vagy kis tálba, vagy üveg pohárba fél lat *Chlor meszet*, azt meg kell vizezni, és többször üveggel, vagy tollal felkeverni, ha megszárad ismét vizezni és keverni, vagy ha több levegőt akarsz, néhány tsepp fehér *Kénsavat* kell reá tsepegtetni.

Krumplit, Káposztát, baromfiakat, kutyát, és éjjel matskát a' szobában tartani nem kell, mi-

vel ezek a' levegőt rontják. Kin a' Levegőn hál-
ni nem kell, de egy szobában is sokan ne hálja-
nak. Az Ispotályokban gyalogfenyőből serpenyő-
be rakott tüzet hordozzanak. Posványos helyek
körül a' Helységen kívül ha lövöldöznek, vagy
estvéneként tüzet raknak, ez is tisztítja a' Levegőt.

Tiszta nem gyanus Levegőn mindennap kell
járni, de erőszakos mozgás által magát izzasztá-
ni, annyival kevésbé azután meghűtteni nem kell.
A' húzó Levegőt 's különösen lábai meghűttését,
a' ki lábbelibe szokott járni, kerülje.

A' mi az ételt és italt illeti, a' rothat húst,
sületlen, és nyers 's legkülönösebben az idén
főlöslég való Rozs Anyától meg nem tisztított
lisztből sütött kenyerek ételétől kiki magát ojjá.
Egyébaránt, a' kinek miye vagyon, és a' ki mihez
szokott, mértékletesen mindent ehetik, és ihatik.
Reggel ki mit szokott fölöstököljön. A' ki betegek
közé, vagy bűdös, vagy valami dögleletes helyre
megyen, elébb edgy kis 'semlyét, vagy kenyeret
mártson borba, vagy pálinkába, és azt nyelje le,
minekelötte házától el menne. Az, az ollyas he-
lyeken nyálát le ne nyelje: a' beteggel általellenbe
száj tátva ne legyen, ne hogy Lélekzetét beszíjja.
Kijövén a' betegtől, Kámforos eczetes vízzel
mossa ki a' száját, és kezeit, vagy ha rossz levegő
volt a' kimosás után 10 — 15 tseppet be is vehet
a' Kámforos etzetből.

A' kitől tsak kitelhetik rendes időben aludjon, és keljen. A' nappali lankasztó álmodást hogy elkerülhesse, foglalatosságot szerezzen magának.

Az Éhségre nézve régi legjobb tanács ez: *Imádkozz, és dolgozz, az Isten mindenkor megsegít.* A' kik pedig nem dolgozhatnak azokról a' jóltevő Földes Urak, és Lakosok kegyessen gondoskodnak: egyedül a' kik nem érdemlik, azoknak elélhetéseket kellene dolgozó Házok által a' közönségnek eszközteni.

Orvoslása a' Cholerának.

10. Megállapítván az, hogy ezen nyavalyának fészke a' has érzőinai főszövetében van; innen következik, hogy érzőinbéli nyavalya: de minthogy a' ragadványnak az érzőinba való befolyását kimagyaráznunk se Tudományból, se következtetésből, se holt testi vizsgálattól nem lehet: azért is egyenes ellenmérget ennek még senki fel nem találhatta. Annyit azomba kitanulhattak az Orvosok, és bizonyos is, hogy ámbár ezen ragadvány *edgy*, de mindazonáltal erejéhez képest, úgy a' Személyeknek *külömböző testi alkotások, egészségek, vagy egészségtelenségekhez képest formájára, és szövetezésére* (Complicatio) nézve *külömböző*.

Ámbár tehát hajdani Márkus Doctor azt tartotta némü némü igazsággal, hogy minden nyavalya mérgeinek a' testbe való hatása, és az élet erőnek arra való visszahatása miatt eleintén kis-

sebb nagyobb mértékben gyulladós ; és ámbár *Lóder* előtt minden Orvosok a' Choléráson, mihelyt gyomor fájását említette *eret vágtak*: mindazonáltal ő véle tartván csak akkor lehetne ezt tenni, ha valami igen véres, 's talán erős italokkal is élő ember esnék Cholérába. Ugy *Calomeles* (de nálunk kevesebb mértékben mint a' hideg Russiában), vagy *Ricin* olajos hashajtót, vagy *Ipecaman* hántatót is csak annak lehetne adni, a' ki az előtt gyomrát megterhelte a' természetnek útmutatása szerint.

A' *harmadik* Cholérás gyomra tiszta, a' vére nem bővölködő, teste is erőtlen; ennek már se erét meg nem lehet vágni, sem gyomrát nem szükség tisztítani, hanem egyenesen az érzőinek izgattatások által szükséges, hogy ereje a' méregre való visszahatásra élesztessék. Azt tudjuk, hogy a' hol az érzőinek szenvednek, ott a' bőr száraz, és megfordítva, mihelyt a' bőr nedvesedik akármelly érzőinbeli bajnak is, legyen az görts, vagy rángatódzás, vagy merevedés, azonnal kell tágulni: e' végre itt *Lóder* korpával, vagy széna polyvával, vagy az én hozzá tételemmel fa gyöngyel, és hamuval, vagy szappannal, vagy még tisztábban, hamu-zsirral készült 32 gradusnyi fürdőjébe legjobb a' beteget tenni, és tiz husz pertzig benne tartani, vagy ha szükséges ismét megújítani. Azután meleg ágyba fektetvén, és röpülő olajjal megkenvén dörgöltetni kell. Vegyen be egyszersmind ezen szerből:

℞. rad. salep. grana decem.

c. c. s. q. Vñ. Colat. Unc. quatuor
adde

V-æ Menth. crispae Unc. semis

Laud. liquid. Sydenh. gutt. decem et
quatuor—viginti.

m. d. s. óránként edgy evő kalánnal
belőle be kell adni.

Ezen esetben ezt adta *Lóder* Moskaóban. Varsóban pedig Doctor *Leo*, adott minden két — három órában három grán *Vismuth* Magisteriumát czukorral Méh-fű herbatében. Ezt mindazáltal Doctor kezéből kell venni, a' ki határozhatja meg adatható esetét, annyival is inkább, mivel, ha minden 3 órában éjjel nappal, és így nyoltzszor huszonnégy órában harmintzkét gránt béadsz, a' betegnek halála is következhetik, gyomor görtsben én is sokszor tapasztaltam hasznát, de kissebb mértékben, és legfellyebb is 4 — 6 gránt költetem el 24 óra alatt.

Ha a' hányás nem szűnik, és a' nyaklehaltással sem tsillapodik, azomba a' nyelve tiszta a' betegnek:

℞. Sal tartari depur. scrup. quatuor.

Solv. in V. Melissae v. Castorei Unc.
duabus.

d. s. óránként edgy edgy evő kalánnal
edgy kalán czitrom lével keverve
bizsergés alatt bé kell adni.

Ha a' has menése nem szűnik Svieten szerint Klistirt kell néki adni.

℞. Thereb. Venet. Drachm. semis.
 Vitel. Ovi N-o unum.
                     subige adde
 Theriac Anadrom. Drach. unam.
 d. s. edgy meszely téjbe Klistirnak való.

Italul kell rendelni salep. sago, riskása, vagy árpa főtt leveket. Jó a' mondola téj is melegen.

Ha a' bőre szároz meleg, kámforos etzettel kell dörgölni, melly a' Patikába *Acetum aromaticum*, vagy rövidebben, és oltsobben készülhet, ha veszel fehér ürmöt, bors füvet, zsályát, rutát, lavendulát, bodza virágot, calmus, és angelica gyökeret, mindenikből edgy latot, friss foghagy-mát, és paprikát negyed rész latot, és erre töltesz edgy ittze jó bor etzetet. Ez áljon üvegbe a' napon 3 — 4 nap, mig jó setét színü nem lesz, azután fatsard ki, szüred le, és tölts hozzá hét lat kámforos égett bort.

Ha pedig bőre szároz hideg, a' belső orvosságok mellett meleg olajt dörgöljenek a' hasába.

Ha az *ellankadás* (torpor) erőt vesz: meleg vízzel mosni kell a' testét, mellybe Salmiac szesz, és köris bogaras égett bor kevertetett burogatni kell, azután szároz fűszerszámos füvekkel (*species aromaticae*) felváltva mustár magos kovászszal.

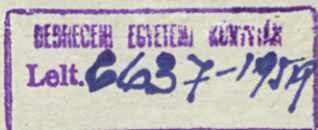
Negyedik Cholerás állapotja forró nyavalyával vagy szövetkezve. Ennek mind a' két bajját

Handwritten signature or stamp in blue ink.

tekintetben tartván az Orvosi Regulák szerént, *China*, *Opium*, és *Cámphor* lehetnek az előbbienek mellett gyógyító szereik.

Ötödik Choleras már javul. Ennek tovább is nyálkás italokkal, és *China*, vagy ha még is megy a' hasa, *China* helyett szemercze fahéj forraltal, és edgy edgy kis borral kell élni. Ellenben ha javulván szorulása következett, és alkalmatlanságára vagyon: azon esetben orvosságához edgy kevés *Rhabarbarát* kell kevertetni.

Hatodik nem Choleras, hanem tsak fél a' Cholerától. Az illyennek jobb eltávozni, ha távozhatik. Ha pedig sehová se mehet, az előbbeni ovások szerént magát a' mennyire lehet élleszsze. Viseljen vékony flaner alsó ruhát. Fürödjön kétszer háromszor edgy héten szappanos ferdőben, a' csömörlést kerülje, és a' mennyire tsak lehet jó kedvel légyen.

,
k

5-

760342

760342

